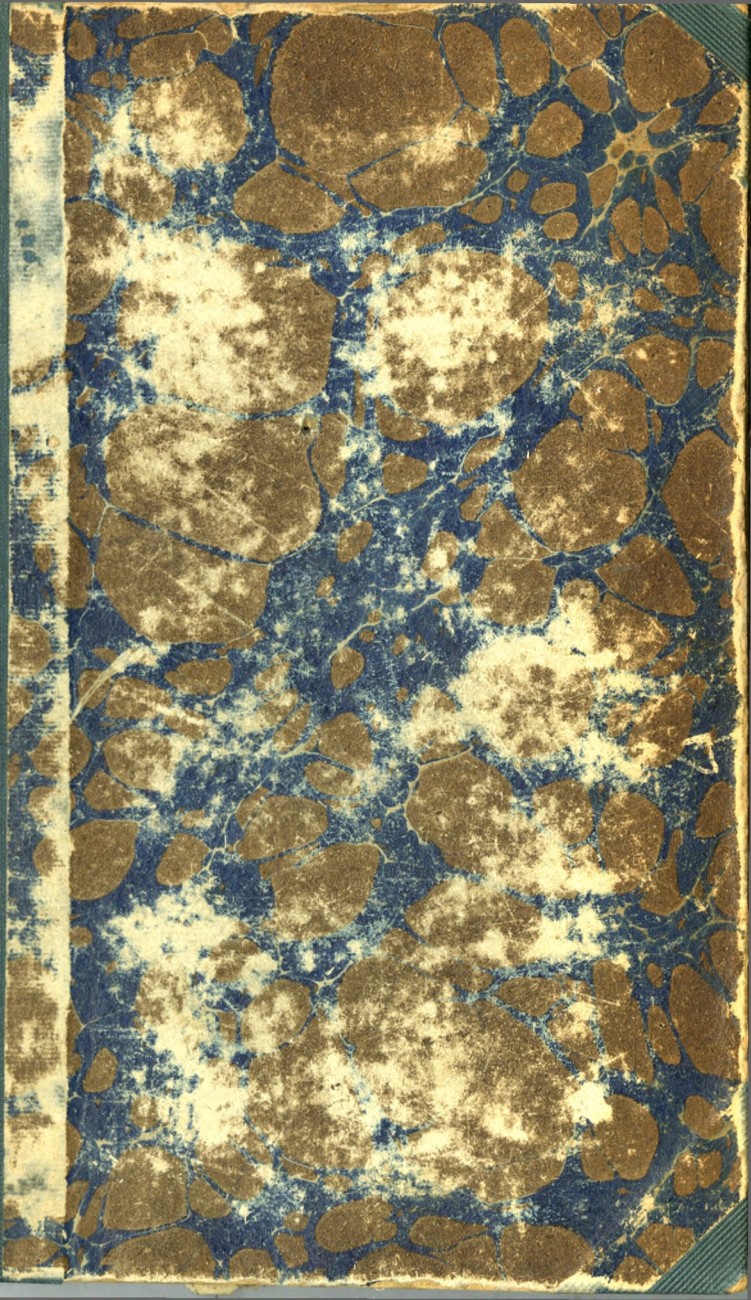

Politikai
röpiratok.

99.

99
768

A SZEKELY

IPAR-, KERESKEDELEM-

ÉS

KIVÁNDORLÁSRÓL.

(Felolvasatott a „Pesti Népkör“-ben, megjelent a
„Hon“-ban és „Igazmondó“-ban.)

IRTA

BAKCSI FERENCZ.

7.

PEST, 1871.

Nyomatott az Athenaeum nyomdájában.

DR. BALLAGI GÉZA.

*A munka tiszta erkölcsöt, a
tiszta erkölcs önzellen szeretetet, az
önzellen szeretet feltétlen bizalmat, a
feltétlen bizalom szilárd egyesületet, a
szilárd egyesület biztos jólétet, a biztos
jólét feldőző honszerelmet szül.*

Bakcsi Ferencz.

E L Ő S Z Ó.

Székely atyafiak! Ideje volna már, hogy kinyissuk szemeinket. A nyomor facsarta könyek miatt mi még tisztán megtudjuk látni a bajt, ha azt valaki megmutatja: csak ne nézzük mindig a szálkát, hanem keressük előbb a gerendát.

E parányi munka külön kiadását azért eszközöltem, hogy bővebb alkalma legyen a kormánynak és a székely nép barátainak, s mindenek felett pedig magának a székely népnek meggyőződni azon zéthuzásról, mely köztünk van, és azon zsarnoki nyomásról, a melylyel épen ezért a szászok s különösen Brassó városa a Székelyföldre nehezedik.

- 4 -

Én érzem legjobban, hogy a sebet nem
takarhattam ki szemeitek előtt kellőleg;
de erősen hiszem, hogy legalább meg-
mutattam: hol van az.

Jertek! együtt takarjuk ki és gyógyít-
suk meg e sebet. Hogy megtehetjük:
esküszöm!

Szerző.

A székely ipar-, kereskedelem- és kivándorlásról.

Igen sajtáságosnak fog tetszeni, ha előre bocsátom, hogy oly tárgyról tartok felolvasást, mely tulajdonképen nem is létezik; mert székely ipar és kereskedelem a szó komolyabb értelmében nincs, a kivándorlás pedig nem oly jellegű, és nem oly mértékben van, mint a hogy ezt közönségesen hiszik.

De azon érdekelttség, melyet a sajtó a székelyek iránt tanusít, az a melegség és részvét, melylyel ügyeiket koronkint tárgyalja, azon jóakaratu buzgalom, melylyel sorsukon könnyíteni óhajtana, — kívánatosná tette előttem, hogy részint közvetlen tapasztalataim és szemlélődéscim, részint közvetett tudomásom alapján futólag, habár hézagosan is, egy rövid átpillantást tegyek főbb vonalaiban a székely ipar, kereskedelem és kivándorlásra, melyek, a mennyiben léteznek, oly szoros összefüggésben állanak egymással, mint az ok az okozattal.

1. A székely ipar.

Magyarországnak alig van több oly területe, mely természeti gazdag kincsekkel a földben és föld felett annyira megáldva, s a legfogékonyabb szívű, éles eszű, erőteljes, tiszta magyar lakoságnak oly tömörségével benépesedve volna, mint épen a Székelyföld. S ennek daczára mégis úgy látjuk, hogy azt a nemesebb értelemben vett polgárosodás egészen érintetlenül hagyta, s a civilisationnak csak árnyoldalai tűnnek fel itt-ott, azon sajuos gyakorlati tapasztalatnál fogva, mely szerint minden eszmének csak a hozzáragadt salakja szokott előbb a gyarló emberiségre rátapadni.

Hogy a Székelyföld annyira érintetlenül maradt a haladás minden legkisebb szelétől, ennek oka abban rejlik, mert épen ott fekszik, a hol a nyugati civilisatio végződik, s a hol a keleti civilisatio egykor kezdődni fog, még pedig mindennemű idegen elemmel oly gondosan körülhálózva, hogy úgy áll ott, mint egy kis sziget. Szomszédai mindenütt oláhok, vagy szászok. E mellett, míg az erdélyi társadalmi, gazdasági, közlekedési s más viszonyok ismeretes gyarlósága és tehetetlensége miatt a nyugati civilisatio hatásától e nép teljesen el volt zárva, addig keletről e részben épen semmit sem várhatott, és

semmit sem nyerhetett, mert ott még határtalanabbul primitívebb állapotok voltak és vannak, mint itt.

Innen van, hogy a székely századok óta csaknem ugyanazon viszonyok, erkölcsök és szokásokban él ma, mint tán a rabonbánok idejében; leszámítva azon legujabb időben észlelhető sajnos körülményt, a melyről alább tesztek említést. Ipara még sokkal közelebb áll a társas élet legkezdetlegesebb fokához, mely a baromtenyésztés és földmivelés körül forog. A kézműiparnak csak itt-ott láthatni némi fejledezését; de a mily távol áll ez a tökélytől, ép oly távol — a jövő reménynek méhében van a gyáripar. Kereskedése pedig még nem bontakozott ki egészen azon állapotból, melyben a kereskedelem tárgya egyuttal csereeszköz is: terményt készítményért, készítményt terményért, és ezt, vagy azt adunk és kapunk szolgálatért, s a pénz nem mindenben jó elő, mint egyedüli közvetítő eszköz; arról pedig hogy a pénz maga is lehet a kereskedelemnek tárgya, egy néhány uzsoráson kívül másnak gondolni is alig van eszéágában: vagy ha épen volna is, ez Maros-Vásárhelyen kívül más helyt még bebizonyítva nincs, sem egy népbankkal, sem semminemű pénztárral; — mert a csiki egészen saját jellegű.

E fejletlen állapotnak oka egyenesen az egyesületi és társulati szellem teljes hiányában keresendő, mely egyedül lett volna képes utat nyitani arra, hogy a nyugati civilizáció jótékony sugaraí bestüssenek e kis paradicsomba. — A társulási szellem hiányát pedig előidézte és századokon át hűn táplálta e népnek már korán két, három, sőt később négy kasztra történt szakasztása, mely kasztok nemcsak egymás elleni folytonos féltékeny, heves tusákban fecsérlek a drága erőt, de egyes tagjaik közt is a tartózkodásnak bizonyos elkülönítő falait állították fel; s így csaknem annyi széthuzó, apró kaszt fejtett ki és állott fenn a legközelebbi időig, a hány familia volt.

A székely népnek e szakadatlan egymás elleni tusakodását egy s más érdek támasztásával mindig nagy figyelemmel tudták táplálni atyáskodó kormányaink, és nagy gondjuk volt rá, hogy a székelyt egymás iránt tartózkodóvá tegyék, miszerint másra ne legyen gondja, csak az egymástól való éber óvakodásra. E rendszer következményében leli magyarázatát némelyeknek azon állítása, hogy a székely furfangos. Azonban ez soha mások megcsalására, de mindig saját érdekeinek megóvására szokott irányva lenni.

Ebből származott az, hogy minden kaszt, minden familia, csak a maga érdekét tartotta félnék

szemei előtt, s a jobbadán egyesek adakozásából felállított főiskoláktól eltekintve, az általános közjólét fejlesztéséről, minek alapja az ipar és kereskedelem, — teljesen elfelejtkezett.

Ha áll Carey Henrik, Amerika legnagyobb nemzetgazdájának azon feltevése, — miben kételkedni egy perczig sincs okom, — hogy a népek előbb nem gazdag talajra, de kopár hegyekre, helyekre telepednek, hol kevés eszközzel némi ételmi szert termelhetnek, s csak miután a társulás hatalmas ereje által a természet feletti uralmat mindinkább kezdik kivívni, és az eszközök többféleségének hirtokába jutnak, akkor terjeszkednek a folyók és mocsárok szabályozása és kiirtása által az ezek partjain lévő gazdagabb talaj művelésére, honnan csak elszegényedés esetében térnek ismét vissza: — úgy a székely nép gazdasági helyzetében ma visszaesést találunk. Mert az arány lehet más, de a hol a viszonyok ugyanazok, ott a következményeknek hasonlóknak kell lenni.

A Székelyföld területe legnagyobb részt hegyes ugyan, de számtalan kisebb, nagyobb folyói vannak, mint a Maros, két Küküllő, Olt, Feketetúgy sat, melyeknek partjain gazdag talaj és itt-ott kisebb, nagyobb ingoványos mocsár terül el. A mi síkságait illeti: ott van a székely

Alföldnek nevezhető Háromszék és Hortobágy-nak nevezhető Csikszék kettős rónája—kicsiben.

Ha most vizsgálat alá vesszük e téreken a viszonyokat, úgy találjuk, hogy a székely nép csakugyan volt módosabb állapotban a mainál. Mert bár nem nagyok a folyók völgyei és azokon szétszórt mocsárok, de mégis azt látjuk, hogy ezek, daczára annak, hogy egykor mivelés alatt állottak, ma egyszerűen a természet hatalmának átadva és rétekeknek hagyva hevernek; a lakosság pedig ekéjével mindig közelebb buzódik a hérczek tetején levő hajdani lovagvárak romjaihoz, s az erdőket gondatlanul irtva, a hegyeken föl-felé igyekszik a mindennapit előteremteni, hol vizek szabályozására, gátakra s annál kevésbé van szükség mocsárok lecsapolására és sánczolásokra, a melyek jó módot s egy kis emelkedettebb állapotot követelnek, minden tekintetben.

E veszedelmes rendszer a szegénységnek kényszerülöttje, mely a helyett, hogy a jövő nemzedéket okszerű kezelés mellett biztosítaná: megfosztja azt egy roppant tőkétől. De jelen viszonyok közt mást alig lehetne tenniök, mert míg egyfelől kevés eszközzel a nép tüzelő és építő anyagokhoz jut, addig másfelől a kiirtott helyeken szintén kevés eszköz által valami silány termékkel biztosítani tudja a mindennapit. Természetes, hogy e veszedelemnek jó fordulatot csak az ipar és kereskedelem adhat, melynek

ismét nélkülözhetlen föltételc a társulás és ebből szilárddá növendő hitel.

A Székelyföld legfőbb tényezője a földmivelés, marhatenyésztés és fa, melyek egyuttal ipar hiányában a kereskedelemnek is csaknem kizáró tárgyát képezik. A földmivelés azonban nem hogy a civilizáció kőszénfüstjétől egészen ment, de még az okszertü gazdasági rendszer minden újabb vívmánya is oly tisztán távol van tőle, hogy alig zavarja egy-két gazdasági gép a patriarchalis ősi szokásokat. Ennek természetesen oka abban rejlik, hogy a székely a tagosítást még csak hirből ismeri, s a telekkönyvi intézmény is egészen a mesék homályában volt előtte a tavaszig.

A székely a mezei gazdálkodáshoz oly szívós egyoldalúsággal ragaszkodik, hogy az egy Maros-Vásárhely környékének csekély kivételével, a kerti gazdászattól még ott is vonakodik, hol valamely város közelsége miatt, veteményből, gyümölcsből stb. teljes bizonyossággal két, három annyi kapna, mint búzából, vagy rozsból. De nem szeret olyan asszonynépnek való mesterséget folytatni.

Ezektől kifolyólag nem fog meglepni senkit, ha azt mondom, hogy a marhatenyésztés meg hű képét adja elénk a nomád élet azon boldog pásztori állapotjának, melyben a furcsa istálló-

rendszer helyett, a vad havasok tiszta ege alatt hullámzó gazdag zöld fű és lomb között heverész a székely barmaival, a honnan sok helyt még télben sem költözik le a falvakba, — csak mikor valamelyik városban sokadalom (országos vásár) napja közeledik. Istállón, az igavonó marhákat kivéve, — azokat is csak dolog ideje alatt, — nem tartana a székely a világ sürti kincseért semmit. No, egy-két csikót a jobb módúak, melyeket vagy prádéra, vagy arra nevelnek, hogy a gazdaságot nádolják az árából.

De itt mégis megjegyzem, hogy a székely, dacára régi földmívelési módjának, szorgalma által ugy kiveszi a földből a magáét, hogy rendszeres gazdaság nélkül senki különben. A lótenyésztés az újabb időben felette sokat haladt. Háromszéken s még Maros- és Udvarhelyszéken is a legszebb lovakat tenyésztik, míg a legszebb ökrök nagyobb részét a két utolsó székben tenyésztnek. Csikszékről egyik tekintetben sem lehet e kedvező állítást kockáztatni; hanem aztán a híres erdélyi lófaj apró, száraz lábaival és fejével, hosszú derekával, gazdag sörényével, tán csak egyedül még itt található fel, mely győzősége és gyorsasága által páratlan.

A székelynek egyedüli corpus jurisa mindenben: „a hogy apám uram szokta.“ Erre a legconservativebb szívóssággal hivatkozik minden

körülmények között. Élénk szellemi adományánál fogva e nép mindenre igen ügyes és fogékony; de mindent csak mint mellékfoglalkozást tűz — a földművelés mellett; még a marhatenyésztést is. Aristocraticus természeténél fogva vonakodik minden mesterségtől, kereskedéstől, mint kizáró rendes foglalkozástól, s ha mégis rákényszerül, csak azért fog bele, hogy a hét szilvafát visszaszerezhesse. És ha ez megvan, ismét elveti az árat, tűt vagy singet és a hét szilvafa ősi árnyékába visszaheveredik, szorgalmatosan tagadva, hogy ő valaha más is volt, mint földbirtokos.

Azonban, ha egy-két barázda föld van, akkor mindjárt földműves, iparos és kereskedő is egy személyben minden székely, feleségestől és gyermekestől együtt. Ez természetesen nagy akadály a ipar és kereskedés kifejlődésének.

Legfőbb iparcikkek ott a fakészítmények, cserép és ujabban pár helyt kezdetleges porcellán edények, s a sziták és gyékények. A kender, len és gyapju szövetekben, meg kell vallani, hogy a székely asszonyok sok helyt bámulandó ügyességet fejtenek ki.

Ipar tekintetében továbbá hálátlan lennék, ha fel nem említeném a mézes pogácsáiról híres Kézdi-Vásárhelyet és a bőrkészítésről és csizmáiról nevezetes Udvarhelyet.

Bányaiparunk, daczára a roppant föld alatti kincseknek, csak a sóra szorul, s van is egy jelentékeny sóbánya Parajdon. E mellett megemlítendő még azon pár vasbánya, mi anyagot szolgáltat vashámorainknak.

Áttérve a gyáriparra, ezzel is hamar készen leszünk. A gyáriparnál sajnosan kiemelendőnek tartom a sör és pálinka gyárak veszedelmes gyárapodását akkor, midőn egy réz és két vashámort kivéve, a többi vasgyárak még keletkezésükben megsemmisültek, vagy nem is keletkeztek. Van még néhány jelentéktelen üveghuta is. S ezekben körvonalozva látjuk a székely ipart.

II. A székely kereskedelem.

A kereskedés legfőbb tárgyát a fa, gabona, marha és gyapju képezi. Ez utóbbiról alább szólok.

A kézműiparczikkek közül csak kevés kerül a székely föld határain kívül, sőt nagyobb része még a helyi piacokról is lemarad, házi-szükségletre. A fa, cserép és porcellán edények nagy részét a készítőik faluról-falura viszik, s ott egyenesen gabonáért árusítják el. Csak a csikiak vannak hosszabb utra kényszerítve, s gazdag fenyő erdeikből deszkát, zsindelyt s több faedényt. részint tutajon, részint olyan szekéren, a miben istenfizesséért sem lehetne egy patkószege való vasat találni, nyugotra Gyula-Fehérvárig, sőt Szegedig is, délre Brassóig szállítanak, hol pénz közvetítése által gabonáért cserélik ki, — mivel nekik kevés termő helyük van otthon. A szita még Királyhágón erről is forgalomba jő néha, a gyékények a parajdi sóbányánál keresettek, s jelentékeny kereskedelmi cikk a híres borzékeni borviz, mivel nagy ritkán még Váradig is eljő a székely.

A mi a gabona- és marhakereskedést illeti, ezekkel is inkább csak helyi kereskedés üzetik olyan formán, hogy mind a gabonát, mind a marhát, az ugynevezett bellére k egyik pia-

czon összeszedik s a másikon kevés nyereséggel elárusítják. Megjegyzendő, hogy e bellérek is mind vagy termelők, vagy tenyésztők bármi kis mértékben; mert tisztán bellérkedni nem volna hozzájuk illő dolog. E kereskedés azonban csak annyit tesz, hogy a ki vele foglalkozik, az kap annyit belőle, miszerint családja és marhája nem szorul másra.

A kender, len és gyapjuszövetek legnagyobb része házi szűkségletre használtatik el; mi ezen felül megmarad, azt egy-két ember, vagy a házaknál, vagy egyik piacon összeszedi, és elviszi a másik piacra, s ott pár krajczárral magasabb áron eladja. Ennyiben képezik e szövetek a kereskedés tárgyát.

A só monopolum tárgya. A gyári czikkek alig említésre méltó helyi forgalomra szorulnak. Az üvegbuták termékeit pedig a hátukon hordják szét, többnyire Faraó utódai, és gyakran a székelyek is. Ugy kereskednek vele.

A Székelyföld külkereskedelme pedig Moldva-Oláhországgal a só- és dohánycsempészetentul, évenként egy pár szekér lencsére és néhány szekér deszkára szorul, mit Bukarestbe szállítanak. No, megemlítendő, hogy néhány szép lovat is szoktak bevinni a bojároknak, s számtalan ökröt bajtanak ki, melyek a bazai nevelésűekkel

együtt, többnyire örmény kupeczek által, Brassó és Csik-Gyergyó felől, Temesváron és Kolozsváron át Bécsig, sőt tovább is szállíttatnak.

Itt látom helyén felemlíteni azon pontot, mely a Székelyföld népét rabszolgaságban tartja. És ez nem más, mint Brassó városa. Ugy van! Mind az, a mit a Székelyföld, különösen Csik és Háromszék termel, valamint minden székely munka erő Brassóba foly be Brassó az a Székelyföldre nézve, mi Anglia a continensre nézve: kereskedelmi zsarnoka, megölnő betűje! E város már századok előtt, kicsiben mondhatni világ kereskedelmi jelentőséggel bírt azon helyen, és hogy mindinkább ránehezedett a Székelyföldre, és hogy e nyomás, e kalmár zsarnokság alól a székelység magát emancipálni nem tudta: ennek oka ismét egyedül a társulati szellem teljes hiányában keresendő.

Brassóba viszi a székely gabonáját, marháját, oda viszi csekély iparának gyümölcsét, deszkáját, zsindelyét, épület fáját, minden faedényét és oda vitte kivált régen s viszi ma is gyapját. Ez nem termeltetik most nagyban ugyan, de azért kicsiben csaknem minden székely gazda tart juhot. A gyapju kis részét feldolgozzák a háznál, a többit pedig beviszik Brassóba, hol a szászok

tetszés szerinti árban összeszedik. Sok kicsiből aztán igen tetemes gyapju gyűl így össze e piacon, mit a brassaiak a házi készítménynél valamivel finomabb posztóvá gyártanak, s aztán a jó olcsó székely gyapjuból adnak nekünk jó drága brassai posztót. S mi vesszük. E mellett, kivált korábban jelentékeny külkereskedése volt e városnak az ilyen posztóval.

És mivel Brassó keletfelé nekünk a legvégső kereskedelmi pont, s bátran mondhatni e g y e t l e n p i a c z u n k, mi nagy olcsón oda, helybe szállítunk mindent, mi nekünk eladó, s ott kell nagy drágán vásárolnunk mindent, mire szükségünk van. Ugy veszi a terményt, a hogy akarja, és úgy adja a nekünk szükséges kereskedelmi cikkeket, a hogy akarja. Vesz olcsón, ad drágán, mint angol rokona.

A székely századok óta Brassónak dolgozik, neki izzad, neki fárad: úgy, hogy e város mondhatni a székelyen vett n y e r c s é g b ő l épült fel és emelkedett oda, a hol ma áll. — Ezt érzi a székely tenyere és homloka ugyan, de nem tudja.

Különösen pénz dolgában sok székely földbirtokos néz könnyes szemmel Brassó felé; mert a helyett, hogy részvények, vagy más módozat alapján valami pénzintézetet létesítettek volna, — inkább belementek jámborul, birtokostól

együtt, a nagy kamat miatt, a brassói kereskedők zsebébe.

Hanem a székely azt hiszi, hogy mindezt az isten így rendelte örökre. Pedig ez álomból fel kell riadnia, ha a keleti civilizációnak csatornája akar lenni, és hosszas lételre jogot tart!

III. A székely kivándorlás.

Az eddigiekben röviden érintém a székely ipart és kereskedelmet; most áttérek a székely kivándorlásra, mely amazokkal szoros összefüggésben áll.

A kivándorlás korábban egyik népnek a másik által hazájából történt kiszorítása folytán, — a népvándorlás hullámzó napjai óta pedig, midőn a népek állandó hazákban telepedve, szilárd államéletbe kezdettek tömörülni, más körülmények nyomása folytán szokott előidéztetni: hajdan a nyíl és kard, később a nyomor és más végelkeseredésre vezető társadalmi s politikai bajok készítették a népeket hazájok odahagyására és idegen országokba való kivándorlásra. Példa Irland és legújabbán Elzász.

Vannak, kik minden kivándorlás okát szeretik a túlnépesedésben keresni. Ezt hibás és eltévesztett tannak tartom; mert nem képzelek hazát, mely a legkedvezőbben növekvő népesedési arány mellett is el ne bírja tartani gyermekeit, ha azok e hazában a földmívelést, ipart és kereskedelmet a népesedés arányának megfelelőleg emelni és virágzó pontra juttatni el nem mulasztják. Példa Anglia és Belgium.

A túlnépesedés tanának megalapítói így okoskodnak : a túlnépesedés munkahiányt, a munkahiány keresethiányt, a keresethiány tömegnyomort s a tömegnyomor kivándorlást idéz elő. E hamis taunnal szemben álljon itt : a társulási szellem a földmivelés vállain ipart és kereskedelmet, az ipar és kereskedelem a foglalkozások többféleségét, a foglalkozások többfélesége munkát, a munka keresetet s ez jóllétet, a jóllét pedig hazához való ragaszkodást és erős hazaszeretetet szül. .

A Székelyföldön a népesedési arány igen kedvező ugyan ; de túlnépesedésről, munka és keresethiányról, tömegnyomorról szó sem lehet, s a kivándorlás is egészen más természetű, mint a hogy a közvélemény előtt áll.

Igaz, hogy Moldva-Oláhsországban vannak székely-csángó magyar telepek ; de ezeknek alakulását nem az újabb kivándorlásban kell keresnünk : mert azok részint még az első megszállás idején tőlünk elmaradt székely testvérekből, részint a török-tatár dúlások idejében és később a múlt század végén és e század elején az erőszakkal felállított határőri katonázkodás miatt és a nagy éhség elől kivándorlott családokból alakultak. Ma, a legközelebbi időktől fogva, nem annyira székely kivándorlás, mint inkább székely kicsvargás van. És ez veszélyességére nézve állami

szempontból nem enged a másoknak. Mostanában nem igen marad kinn a székely, nem telepedik le, hanem visszatér s újra kimegyen, és így próbálgatja a szerencsét. Hogy épen egy sem telepedik ott le, azt nem állítom.

Azonban a székely kicsavargás így, a hogy van, egy roppant társadalmi baj, melynek eredetét, okát, s orvoslási módját röviden megkísértem előadni.

Hogy nem a túlnépesedésben s az ebből eredt munkahiányban kell keresni az okot: erre elég csattanós bizonyíték az, hogy a Székelyföldön a nyári munkánál épen úgy meg kell küzdeni a földbirtokosoknak a munkás hiánnyal, mint akár az alföldi nagy uradalmak tulajdonosainak.

De ennek megint nem ott van az oka, mintha elég munkás nem volna, hanem van ott, hogy Brassó termelvényeink beharásolása által nemcsak iparunkat és kereskedelmünket fojtá meg még csirájában, hanem a székely munkakerő kiszákmányolása által fenyegeti a termelőképeességet, és csakugyan készíti előre a nyomornak siralmas utját a Székelyföldön.

Igen! a nyári munka, különösen kapálás, kaszálás és aratás idején, hogy a cséplést ne is említsem, székelyeink tömegesen vonulnak a

Szászföldre minden irányban s legkivált Brassó felé, ott hagyva miveletlenül és letakarítatlanul a székely határokat és réteket a gazda nyakában. És ilyenkor igen érzékeny munkáshiány áll be nálunk már néhány év óta, mi bizonyítja azt, hogy a területhez képest valami nagy feleslege nincs ott a lakosságnak; tehát túlnépesedésről beszélni sem lehet.

S miért megy a székely munkás a Szászföldre, Barcaságra, miért Brassóba? Itt lehetetlen a circumspectus szomszédot nagyon is jellemző eljárást nem ecsetelnem. Ők, mondhatni, a királyhárgóntuli haza legtermékenyebb helyeit lakják; de a „Zweikindersistem“ mellett annak mivélésére elég számmal soha sem voltak; s így mindig munkáshiányban szenvedtek sok ideig. Egy alkalommal azonban, alig pár évtized előtt, rászánták magukat egy reánk nézve igen sajnós operációra.

Nyári munka idején szász ügynökök mentek ki a Székelyföldre, s ott egy sereg székely munkást mesés munkaár ígérete mellett összeszedtek: elvitték és meg is adták nekik, a mit ígértek; sőt haza is szállították. — E mesés áraknál több szász községben kisegítették az egyes gazdák magukat a gazdag községi pénztárakból is. — Így rakták ki a lépveszőket.

Az első év jól sikerült. A hazaszállított széke-lyek nem győzték otthon mesélni a Szászföldet. — Alig várták a másik esztendő. Akkor még többen mertek. Ujra megkapták a nagy árakat. És ekkor elterjedt az egész Székelyföld napszámos munkásai közt a szászok hallatlan gavallérsága. — A következő esztendőben már ugy omlott a székely munkás a Szászföldre, mint a raj. De a mesés árak hirtelen kezdtek alászállni, a szász se el nem vitte, se haza nem szállította többé őket; hanem azért ma is ugy mennek e munkások oda, mintha ostorral csapnák, mihelyt a nyári dologidő bekövetkezik.

És az első nagy árakból keletkezett mesés fogalom annyira be van vésve a székely munkás fejébe, hogy otthon, ha többet adnak is neki, csak azért arat pár napot, hogy annak az árával szekerezt fogadjon, ki elvigye a Szászföldre, még mikor az egész székely határokon lábán áll a gabona.

És mig ekként mi határoinkat alig vagyunk képesek a csorda elől letakarítani, addig a szászok válogatnak a mi munkásainkban és adnak nekik most már régtől fogva olyan árt, a milyent akarnak.

A jó árak mellett fényezéshez szoktak volt e munkások, és most is a kapott néhány silány forintból fényzési czikkeket vásárolnak: ott

hagyják a pénzt és aztán épen semmi keresmény nélkül összel hazajönek feltört tenyérrel és — üres erszénnyel, minden esztendőben.

Persze, azért a télből ki kell tartani otthon őket. Ilyenkor kevés munka lévén, tele rakják magukat adóssággal munkaigéret fejében. És már az nem kis jele a demoralisationak, hogy az a székely munkás, ki még csak pár év előtt a kötelesség érzetén és adott szó szentségén valóságos áhitattal csüngött, ma pirulás nélkül tagadja meg a hitelező gazdának télben tett munkaigéretét, kötelezettségét, ha a dologidő beáll, és elmegy a Barczaságra.

A szászok által eként rászédett, elkényeztetett és némileg demoralizált székely munkásosztálynak legnagyobb része most már csak azon gondolkozik, hogy hol és miként lehet kevés vagy épen semmi munka nélkül sok pénzre szert tenni. Otthon kapna s kap is a viszonyokhoz képest tisztességes munka árt, de nem mesést; a Szászföldről pedig most már minden évben nagyobb és nagyobb csalódásokkal kénytelen hazatérni; de azért nem bir lemondani azon reményről, hogy álmainak valósulni kell.

Aztán az ilyenek tesznek egy-egy próbát az általuk ugynevezett Czárába, azaz Moldva-Oláhországban. Ha már Brassóban többé nem kapják meg a nagy árakat, — gondolják, —

akkor tovább keresik : Galacson és Bukarestben, ott tán megkapják. — És így mennek a szászok által fejtükbe lopott bogár után.

Természetes, hogy Moldva-Oláhországban, Galacson és Bukarestben s más helyeken is — eleinte, mikor csak néhány ment ki, a széke-lyeket ügyességüknél és alkalmas voltuknál fogva igen jól fizették minden szolgálatban, s kivált a tehetősebb bojárok, aránylag igen gazdag bért adtak nekik mint kocsisoknak. Aztán mikor ezek, az ő fogalmukhoz képest 25—30 aranyra menő mesés kincset összekerestek : hazajöttek látogatóba. — A székely nők is mint szolgálók és szobaleányok igen keresettek voltak, s elején csak rövid szolgálati idők alatt aranyokkal és selyem ruhákkal jártak baza — látóba.

Az aranyoknak és selyem ruháknak roppant híre kerekedett csakhamar ami bankó és czondra világunkban, s a szászok által elrontott alsóbb néposztály tömegesen esett a hazából kivezető szorosoknak — Moldva-Oláhország felé.

De mihelyest többen mentek, a munka és szolgálat ára is alább szállt, — nagyobb lévén a kínálat, mint a kereslet; sőt nem egyszer történt még az, hogy Oláhországban a székely csupán ételeért dolgozott és a kor megcsalva, éhen, szomjan tömegesen utasított ki onnan.

Hanem azért folytonosan tart a kicsavargás ez országba, honnan azonban visszatér a legnagyobb rész, még pedig a férfiak többnyire rongyosan, eléhezve és betegen, a nők selyem ruhákban ugyan, hanem darócz erkölcsökkel és az emberi nemre nézve azon sorvasztólag ható betegségekkel, melyek őket formájukból egészen kivetkőztetik.

A székely kivándorlás ma e jelleggel bír: könnyű életmódot hajhászó férfiak és nők a képzelt aranyak és selyem ruhák fényének és suhogásának csábjai által odacsalatnak, és aztán — igen kevés kivétellel — mint teljesen kasza, kapa, konyha, rokka kerülő csavargók hazakerekednek, s válnak a székely társadalmi élet fekélyeivé, — kik csak a szeszipart segítik elő.

És e fekély igen érezhetővé kezdett válni a Székelyföldön, annyival inkább, mert a hajdan igen egyszerű igények ma már, a viszonyokhoz képest, igenis nagyszerűekké váltak, s annyira megsaporodtak, hogy azokat most kielégíteni a munkásnéposztálynak alig lehetne, csupán azon keresményből, mit a mezei munka ad, még akkor is, ha folyton otthon dolgoznák.

Mi volna a leghelyesebb és legcélravezetőbb mód e baj orvoslására? ezzel a sajtó igen sokat foglalkozott; de én az eddig megpendített mó-

dok és tervek egyikét sem tartom elfogadhatónak.

Vannak, kik a kivándorlást kitelepítéssel akarják orvosolni, vannak, kik anyagi segélyvel óhajtának a bajon segíteni. Mindkét mód ép oly veszedelmes, mint a mily felesleges és — lehetetlen.

Mert mindenekelőtt tudnunk kell, hogy itt tulajdonképen nem kivándorlással, hanem már korábban történt kitelepedésrel és újabbban napirenden levő kicsavargással van dolgunk.

A már korábban kitelepedett székely-csángó magyaroknak sorsát ecsetelni nem akarom; utalok azon munkákra, melyekben ezeknek az oláh kormány alatti borzasztó állapotát többen megírták. De ha ezeknek hazatelepítésére a kormány s a fővárosban éppen most vajudásban levő „csángó-társulat,” és egyes lelkes hazafiak kezét fognak, vagy sorsuknak ottani enyhítésére kormányunk az oláh kormánylyal érintkezésbe teszi magát: — ez igen helyes, célra vezető és üdvös lenne. Visszanyerné a haza bennök munkás, derék polgárait, vagy a kik ott maradtának, azokból, az irántok tanusított figyelem miatt, nem veszne ki végképen a haza iránti vonzalom és szeretet.

Hanem azokat kitelepíteni, a kik az újabb ki-

vándorlók osztályába esnek, — az Alföldre, vagy bárhova hazánkban, azon helyről, a melyet Székelyföldnek neveznek: az valóságos bűn volna!

A segélyezési módról nem is szölok, mert ép, erőteljes embernek segélyt adni, annyi, mint benne a munkátlansági hajlamot táplálni. Ez eljárás még jobban elősegitené a kicsavargást és toborzana a munkakerülők táborába. Hanem igen is lehetne például székely kézmű-i parkiállításokat rendezni abból, a mi van, s ott a szorgalmat, ügyességet és munkát kintüntetéseben, jutalmakban részesíteni, és ez által a versenyt az ipar terén forrongásba hozni, melynek üdvös hatása semmi esetre sem maradna el.

Az Alföldre vagy más helyre való kitelepítés több szempontból veszélyes is: 1. tömeges kitelepítéssel elviselhetlenné tennék a már minden évben jelentkező munkásbiányt; 2. gyengitenék azon erős bástyát, mely hazánknek keleten ép oly nagy szolgálatokat van hivatva tenni ezután, mint tett eddig; 3. pedig, nem is igen hajlandó a székely hazáját messze elhagyni, s Moldva-Oláborországba is csak azért megy, mert közel van, s gyakran hallhat otthoni rokonairól, szomszédairól, néha elnézhet haza is, folyton összeköttetésben lehet övéivel; de ha azon tudattal kellene megbarátkozni, hogy örökre el kell válnia szülőföldétől: megvallom, még én

is csak úgy barátkoznom meg ez eszmével, hogy ha ma hallanám, már e felolvasás után mindjárt vasutra tülnek — hazafelé.

A székelyeket onnan nem kitelepíteni, hanem ott fentartani kell! — még áldozattal is. S ez áldozat nem is volna oly nagy: — csak egy kis jóakarát a székely nép vezetői és a kormány részéről.

Látjuk, hogy a segélyzés és kitelepítés első kísérletei célra nem vezettek. Ott van a székelységet hálára kötelező Kralovanszky alapítványa és Biharmegyének hazafias, testvéri ajánlata. Az eredmény semmi e kezdeményezések után még ma is. — Más módhoz kell nyulni.

Legelső sorban a félrevezetett székely népet fel kellene világosítani: miként szedték rá a szászok, s miként játszdják ki a bojárok; mindenek felett pedig, mintán a mezei munkából ma már többé a megszaporodott igényeket kielégíteniök nem lehet, meg kellene teremteni a székely ipart és kereskedelmet, mely az igények kielégítésére, a többféle foglalkozási mód által, több munkát és keresetet adna. Természetes, hogy ezt nem mindjárt ipariskolák, de iparműhelyek felállításán kellene kezdeni.

Dicsőült Eötvösünk nagy lelke sejtette a székely sebire az irt. Ő ipar által akart munkát, és

munka által akarta megtartani a székely hazájának. — Csakhogy, fájdalom! e szerencsés eszmét a gyakorlatban úgy keresztül vinnie, mint azt meleg lelke sugalta, nem sikerült volna. — Ő svájcei és tiroli fafaragványok készítésére óhajtotta volna szoktatni a székelyt; de elfelejtette, hogy a míg e csecsebecse apró dolgok faragására a svájcei vagy tiroli német igen alkalmas és kedélyesen végzi, addig a székely, sajátos jelleménél fogva, világért sem tudna hozzászokni, hogy ily „haszontalanságokkal“ bibelődjek. Fogságban? ott még csak „elpeccsel“ vele, mint mondani szokta, unalmában; de az ilyesmi nem szabad embernek való munka előtte. Hanem azért Eötvös látnoki szelleme jó helyt tapogatózott: a megmentő eszme körül forgott, s ha nem tudta is, hogy első dolog kiábrándítani őket azon csalódásból, melybe a Szászföld és Moldva-Oláhország vitte, de azt érezte, hogy állandó, biztos munkát kell adni nekik otthon.

És ezt világért sem várhatja gondolkozni tudó polgár egyenesen a kormánytól. Nekünk magunknak, a székelyeknek kell ebben előlmenni! Hulljanak le köztünk a familiaris kasztrendszer válaszfalai, vesszen ki belőlünk az egymásiránti kicsinyes féltékenység, álljunk közelebb egymáshoz, nézzünk bizalommal egymás szemébe! — és legyen meg nálunk a társu-

lási szellem hatalma, melynek erejével alapítsunk egyleteket, állítsunk népbankokat, kiscigitő, takarékos és más pénztárakat; ezek segédmélvel részvényenkint összetecendő filléreinkkel építsünk gyárakat, nyissunk iparműhelyeket és bányákat! Hiszen nálunk a civilisatió kétlegghatalmasabb föltétele, a világegyetem kormányzója: a vas és kőszén oly bőségben van hegyeinkben, semellett só és réz is, hogy ha a székelyekéjét a földből kivetné, csupán a gyári munkából és bányászatból is ur tudna lenni otthon.

Mindehez, tagadhatatlanul, szükség lenne a kormány hathatós támogatása is. És szükség lenne, hogy a mig csaknem minden királyhágóinneni befolyásos ember szénabaglyája mellett ma holnap kétszer megy el a vasut, addig legalább egyszer a Székelyföldön is szaladna keresztül, s ne jőne oly későn, és akkor is ne csupán boszantásból érintené — csak ugy fecskeröptiben — a Székelyföldet M.-Vásárhelynél! — De ebben is nem minden keserűség nélkül kell látnuunk a százszok óriási előnyöt és kitüntetését felettünk. Hogy miért? azt nem tudom.

A vas és kőszén mellett, ott vannak továbbá a legjótékonyabb ásványvizek, melyek szerencsésebb körülmények közt vetélkedhetnének a világhírűség feletti elsőségben; csaknem egymást éri sorban: a híres Borszék, Kászon, Ko-

vászna, Zajzon, Málnás, Tusnád, Homoród, Szelyke, Korond, Rákos s még ide számíthatni Előpatakot is, és ott van mindenek felett a szem-betegeket csodacserével gyógyító torjai kénbarlang. Ezek jó karba hozva, kényelemmel berendezve milliókat hoznának be a Székelyföldnek. — Csakhogy a kormány legalább az odavezető és összekötő utakra nyujtana egy kis segédkezet.

Földünk gazdag : népünk szegény ! De meg kell teremteni az eszközöket, melyek által a szegény nép a gazdag földet teljesen hatalma alá kerítse. És ezt meg kellene kezdeni még a vasut kiépítése előtt; mert ha addig a székely nép erejét egyesíteni nem bírja; akkor meglepik e földet az angolok és belgák : azok majd fölépítik a gyárakat, megnyitják a bányákat, s mi kapunk ugyan örökös munkát, de a melynek gyümölcsét külföldre viszik; nekünk pedig meghagyják a szegénységet továbbra is.

Egyetlen mód szerintem, a székelykivándorlás alatt ismert társadalmi baj orvoslására az, ha nem kitelepitjük, nem segítjük a székelyeket, hanem beléjük oltjuk a társulási szellemet, és ez által megteremtjük az ipart és kereskedelmet, mely a foglalkozások többfélesége által alkalmat nyújt a megszorodott igények kielégítésére, s azon helyhez köti őket állandóan,

melyen hogy e tiszta, erős magyar faj megtartassék, s Magyarország keleti hatalmas élő védőbástyája legyen továbbra is, az a haza érdekében áll.

De érzem, hogy bár hézagosan és röviden valék képes e fontos tárgyat érinteni, mégis túlmentem már azon határokon, melyeket egy felolvasás szűk tere szab előmbé. Bezárom értekezémet azon forró óhajtással, hogy vajha a fővárosnak e hazafias körén túl, a székely nép barátai és a kormány is meghallanák igénytelen szavaimat: tegyünk, törekedjünk s a székelymentve lesz!

DE BALLAGI GÉZA.

